Asia: Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaoston ja kunta- ja terveysjaoston yhteiskokous.

Kysymys: **”Miten valtion talousarvioesityksessä tulisi kuvata esityksen lapsivaikutuksia ja tuoda esiin suoraan tai välillisesti lapsiin kohdistuvien määrärahojen osuus yhteiskunnan voimavaroista?”**

Kannanoton näkökulma on valtioneuvoston kansliasta ja hallituksen strategiasihteeristöstä käsin katsottu. **VNK:n keskeinen tarkastelukulma kysymykseen on kokonaisuuden hallinta ja kokonaiskuvan ylläpito.** Lapsiin liittyvät kysymykset ovat viime aikoina olleet esillä myös hallituksen työssä: kehysriihessä päätettiin käynnistää kansallisen lapsistrategian valmistelu.

Kannannotossa on kolme pääviestiä:

1) *Ei ole suositeltavaa turvautua ensimmäiseksi mieleen tulevaan vaihtoehtoon, eli siihen, että talousarvioon lisätään kokoava lapsivaikutusten arviointi, esimerkiksi kunkin pääluokan alkuun.*
2) *Talousarvioon kannattaisi pitkällä tähtäimellä suhtautua tietovarantona, jota pyritään laaja-alaisesti ja systemaattisesti rikastamaan metatiedoilla, jotka mahdollistavat sen tarkastelun kulloinkin haluttavasta näkökulmasta. Tässä vaikeassa työssä voidaan ottaa edistysaskelia kehittämishankkeilla.*
3) *Toinen mahdollinen tapa kuvata pääluokkia poikkileikkaavia vaikutuksia olisi yksittäisten erillistutkimusten ja –selvitysten tilaaminen.*

Yhteiskuntapolitiikan valmistelussa on lukuisia mahdollisia tarkastelunäkökulmia, joista hyvin monet eivät sellaisenaan ole yksi yhteen talousarvion pääluokka- ja momenttijaottelun kanssa. Tästä seuraa, että aika ajoin halutaan tarkastella talousarviota kokonaisuutena, jonkin pääluokkia ja hallinnonaloja poikkileikkaavan ilmiön kautta, tässä tapauksessa lapsivaikutusten. **Osa tarkastelukulmista on institutionalisoituneita, esimerkkinä sukupuolinäkökulma. Uudempi institutionalisoitumisprosessi on meneillään kestävän kehityksen näkökulman osalta.**

Vaikutusten arvioinnin mahdollisten eri näkökulmien runsautta kuvaa oikeusministeriön säädösvaikutusten tunnistamisen tarkistuslista, joka löytyy ministeriön verkkosivuilta. Siinä on 41 erillistä kohtaa, mukana myös lapsinäkökulma. Täten **on tunnistettavissa systeeminen riski siitä, että jos halutaan institutionalisoida lapsivaikutusten arviointia talousarvion osaksi, voidaan seuraavaksi kysyä, miksei myös tätä tai tuota toista näkökulmaa samalla institutionalisoitaisi.** On kuitenkin selvää, ettei poikkileikkaavia näkökulmia voida lisätä kovin montaa.

Reunahuomautuksena Liisa Hyssälän ja Jouni Backmanin raporttina tunnettu ja kohtalaisesti huomiota saanut Sitran raportti ”Kansanvallan peruskorjaus” suosittaa, että ”Eduskunnan syksyn budjettikäsittelyä pelkistetään ja nopeutetaan merkittävästi (esim. alle puoleen nykyisestä)”. **Uuden poikkileikkaavan näkökulman systemaattinen tai institutionalisoiva lisääminen prosessiin tuskin edesauttaisi pelkistämisen tai nopeuttamisen tavoitteita.**

Kolmanneksi sukupuolinäkökulma on lisätty talousarvioon poikkileikkaavaksi tarkastelunäkökulmaksi jo noin 10 vuotta sitten. On aika arvioida vaikutusten arvioimisen vaikutuksia. Eduskunta pystyy ehkä itse parhaiten arvioimaan, millaisia vaikutuksia 10 vuoden käytännöllä on tosiasiassa ollut.

Sukupuolitietoisen budjetoinnin mahdollisuuksista on käynnissä TEAS-rahalla toteutettava tutkimushanke, jonka tuloksia saataneen syyskuun jälkeen. Hankkeessa selvitetään myös hyviä muiden maiden käytäntöjä.

Hallituksen strategiasihteeristön työssä elää lentävä lause: ”Kun kysytään jotakin, saadaan vastaukseksi jotakin”. Tämä tarkoittaa sitä, että usein vaikeasti määriteltävissä olevan kysymyksen, kuten talousarvion lapsivaikutusten arvioinnin, kysyminen hallinnonaloilta johtaa vaihteleviin vastauksiin. Vastauksista syntyvä kokonaiskuva ei välttämättä ole riittävän laadukas, jotta sen perusteella olisi helppo tehdä päätöksiä. Yksi syy tämänkaltaisten tietojen kysymisen laatuongelmiin on ajanpuute: vastausta kasataan useiden asiantuntijoiden toimesta usein kovassakin kiireessä.

Talousarviota ei siis tulisi kysymyksenne valossa ajatella ”kirjana”, johon lisätään uusi kappale ”lapsivaikutusten arviointi” hallinnollisella prosessimuutoksella.

Arvoisa valiokunta, nyt siirryn vaihtoehdon esittämiseen.

Talousarviota voi ajatella ja lähestyä tietoaineistona, jonka tietoja voidaan tarkastella eri näkökulmista, kulloistenkin tarpeiden ja tarkoitusten mukaisesti. Uskoisin, että äsken mainitsemani TEAS-hanke voi tuottaa sovellettavissa olevaa tietoa myös lapsivaikutusten arvioimisen tarpeisiin.

www.tutkibudjettia.fi on yksi askel tähän suuntaan, mutta monta muuta on vielä edessäpäin. **Talousarviota koskevan tiedon käytettävyyden parantaminen kehittämis- ja kokeiluhankkein on mielestäni oikea suunta.**

Pitkällä aikavälillä talousarvion tietosisältö voitaisiin jäsentää runsain ja rikastetuin metatiedoin siten, että uudesta ja yllättävästäkin näkökulmasta aineiston tarkastelu ei edellyttäisi raskaita hallinnollisia prosesseja, vaan olisi tehtävissä esimerkiksi ”yksittäisen kansanedustajan hetken päähänpistosta”. En ole talousarvion tietorakenteen asiantuntija, mutta kuvittelisin, että tällainen maailma ei ole ihan oven takana. Tietojen jäsentäminen ja metatietojen hallinnointi ja lisääminen ovat erittäin työläitä ja vaikeita töitä, jos tietoa on paljon ja se sisältää tulkinnallisuuksia (kuten vaikutusten arviointi).

Tämän vuoksi tekoälyn hyödyntäminen talousarvion tietojen rikastamisessa kuulostaisi suunnalta, johon itse pyrkisin.

Toinen, lyhyemmällä aikajänteellä kuljettavissa oleva tie on erillisselvitysten ja –tutkimusten tie. Myös tämä mahdollistaa joustavuuden siinä mielessä, ettei se edellytä pysyvien rakenteiden luomista tai kasvata hallinnollista taakkaa pysyvällä tavalla. Talousarvion yhteydessä voitaisiin esimerkiksi esitellä erillisselvityksen tuloksia.